

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिराय นพวงศ์ องคมนตรี

ผมเห็นชื่อท่านอาจารย์หม่อมหลวงจिराय นพวงศ์ ในหนังสือปทานุกรมบาลี - ไทย - อังกฤษ - สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพิมพ์ในคราวอายุครบ ๕ รอบ หม่อมหลวงบัว กิติยากร ในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ เมื่อผมเข้ามาอยู่วัดบวรนิเวศวิหารขณะเป็นสามเณร วัย ๑๕ ปี แต่ทว่าไม่เคยเห็นตัวจริงท่านแม้แต่ครั้งเดียว ได้ยินพระสงฆ์ในวัดเล่าให้ฟังว่าท่านเชี่ยวชาญภาษาบาลี สันสกฤตโดยได้รับการศึกษาในระบบตะวันตก

ผมยังทราบอีกว่าท่านอาจารย์หม่อมหลวงจिराय มีความสัมพันธ์กับวัดบวรนิเวศวิหารอย่างใกล้ชิด อยู่หลายทาง **ทางหนึ่ง** นั้นท่านสืบสายมาจากราชสกุลเดียวกับเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (หม่อมราชวงศ์ชื่น นพวงศ์) อดีตเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเคยเป็นพระราชอุปัชฌายาจารย์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวระหว่างที่ทรงผนวช **ทางที่สอง** ตัวท่านอาจารย์เองก็เคยบวชเป็นศิษย์วัดบวรนิเวศวิหารเช่นกัน **ทางที่สาม** ท่านมีโอกาสมาคลุกคลีช่วยงานวัดบวรนิเวศวิหาร ครั้งที่วัดบวรนิเวศวิหารดำเนินการจัดทำปทานุกรมดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นโครงการในพระราชดำริ ด้วยเหตุนี้ท่านอาจารย์จึงรู้สึกผูกพันกับวัดบวรนิเวศวิหารเป็นพิเศษ

ผมไม่เคยเห็นท่านอาจารย์จिरायเป็นส่วนตัวทั้งไม่เคยสนทนากับท่านอาจารย์ แต่เมื่อผมสอบได้เปรียญ ๔ ประโยค ขณะเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๒๐ ปี ได้เป็นนาคหลวงสายพระปริยัติธรรมรูปแรกของวัดบวรนิเวศวิหาร พระพรหมมุนี (วิษย์ ปุณฺณวราโม) รองเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารและผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งรู้จักคุ้นเคยท่านอาจารย์ตั้งแต่ท่านอาจารย์มาช่วยทำปทานุกรมได้แนะนำให้ผมติดต่อท่านอาจารย์ เพื่อสมัครขอทุนอานันทมหิดลไปเรียน ทางบาลี - สันสกฤตในยุโรป ดูเหมือนพระเดชพระคุณพระพรหมมุนีจะประทับใจในความรู้ภาษาบาลี - สันสกฤตของท่านอาจารย์ที่ได้เรียนมาในระบบตะวันตกเป็นอย่างมากเป็นพิเศษ ท่านคงอยากให้ผมได้รับการอบรมภาษาบาลีเพิ่มเติมในระบบตะวันตกเพื่อกลับมาช่วยสนองงานวัดและมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ดังที่ท่านอาจารย์จिरायได้ช่วย ถ้าผมจำไม่ผิดระหว่างนั้นท่านอาจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ เป็นเลขานุการแผนกอักษรศาสตร์ ทุนอานันทมหิดลผมจึงได้ติดต่อกับท่านอาจารย์จिरायเป็นครั้งแรก ทั้งที่ไม่เคยรู้จักท่านเป็นส่วนตัวมาก่อนเลย ภายหลังท่านอาจารย์ได้ติดต่อกลับมาหาผมที่วัดบวรนิเวศวิหารแจ้งว่าติดขัดอยู่ที่ว่าทุนอานันทมหิดลไม่เคยส่งพระภิกษุไปศึกษาต่างประเทศมาก่อน

หลังจากนั้นเมื่อผมลาสิกขาและกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโทด้านบาลี - สันสกฤต ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมทราบว่าท่านอาจารย์มาบรรยายพิเศษ ก็เข้าไปแสดงความเคารพและแนะนำตัว ผมเห็นท่านครั้งแรกก็รู้สึกเกรงขาม แต่ท่านกลับมีอัธยาศัยเป็นกันเอง บางทีก็ถามด้วยเรื่องขำ ๆ ไม่นึกว่าจะถูกถาม เช่น ผูกเนกไทเป็นหรือยัง รีดผ้าเป็นหรือยัง ฯลฯ นับแต่รู้ว่าผม

เป็นศิษย์วัดบวรนิเวศวิหาร ท่านอาจารย์ก็เมตตาเป็นพิเศษ บางวันเห็นผมยืนรอรถเมล์หน้าศึกษาคณธ
จะไปจุฬา ฯ ระหว่างขากลับจากประชุมที่ราชบัณฑิตยสถาน ท่านก็เรียกผมไปขึ้นรถ รยล. ของท่าน โดย
ให้คนขับรถพาไปส่งถึงบริเวณคณะอักษรศาสตร์ก็มี

เมื่อผมสำเร็จอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จากจุฬา ฯ และเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ฯ ประทาน
ทุนผ่านมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ให้ผมไปทำปริญญาเอกด้านบูรพคดีศึกษา (Oriental Studies) วิชา
ภาษาสันสกฤต-บาลี ที่สถาบันตะวันออกของมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด ผมได้โทรศัพท์ไปกราบลาท่านอาจารย์
ท่านอาจารย์ให้พรแล้วก็ถามผมว่า “อวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขารนั้นทราบแล้ว แต่อยากทราบว่าอะไร
เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชา อยากให้ตอบอิงวรรณคดีพระเวทและวรรณคดีบาลี” ผมรู้สึกสะทกสะท้านเพราะ
ความรู้มีจำกัดมาก ที่จริงผมควรถามท่านมากกว่าท่านจะถามผม เพราะผมถือว่าผมเป็นลูกศิษย์ แต่เมื่อ
ถูกถามก็พยายามอธิบายเอาตัวให้รอดไว้ก่อน โดยพยายามหาคำอธิบายจากรูปศัพท์ไว้ก่อน ผมแยกศัพท์ว่า
'อวิชา' ตรงกับ 'อวิทยา' ในสันสกฤต ถ้าดูจากรากศัพท์จริง ๆ ควรแปลว่า 'สิ่งอันไม่พึงรู้' ไม่ใช่
'ความไม่รู้' ดังที่แปลกันโดยมาก เมื่อ 'อวิชา' แปลว่า 'สิ่งอันพึงไม่รู้' หรือ 'สิ่งอันพึงรู้ไม่ได้' ก็ยาก
ที่จะหาคำตอบได้ว่า ต้นตอหรือที่มาแต่ดั้งเดิมของอวิชาคืออะไร

ผมจำได้ว่าเคยอ่านพระไตรปิฎกผ่าน ๆ พระไตรปิฎกบาลีกล่าวว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดอวิชา คือ
นิวรรณ ส่วนทางสันสกฤตนั้นผมไม่ทราบว่า "อวิทยา" ใช้ในความหมายกว้าง/แคบแค่ไหนเพราะยังไม่
ชินคัมภีร์พระเวทลึกลงซึ่งพอจะอธิบายภาพรวมได้หมด

ผมได้ออกตัวกับท่านอาจารย์ว่า เมื่อเรียนสำเร็จปริญญาเอกพอจะมีความรู้ขึ้นบ้าง แล้วจะเขียน
อธิบายให้ท่านอาจารย์อ่านตรวจแก้ เห็นผมกล่าวอย่างนี้ ท่านอาจารย์ก็ให้คำแนะนำกว้าง ๆ สำหรับ
ใช้ชีวิตในอังกฤษ โดยเล่าถึงระบบวิทยาลัยของเคมบริดจ์ซึ่งคล้ายอ็อกซ์ฟอร์ดให้ฟังคร่าว ๆ เมื่อผมกลับ
จากอังกฤษ ผมก็ไป ๆ มา ๆ ระหว่างกรุงเทพ ฯ และต่างจังหวัดเพื่อดูแลคุณพ่อคุณแม่ซึ่งระหว่างนั้น
ก็ป่วยเหมือนกัน บางช่วงผมก็พาทั้งสองท่านมาดูแลที่บ้านในกรุงเทพ ฯ เวลาที่เหลือก็หมกมุ่นกับงาน
จนไม่มีเวลาไปไหน ผมก็ตั้งใจว่าจะหาโอกาสไปพบท่านอาจารย์สักครั้ง

แต่แล้ววันหนึ่ง ท่านอาจารย์ ศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ บุชยกุล ได้บอกผมว่าท่านอาจารย์จรัญ
ป่วยหนัก และจากไปก่อนที่ผมจะมีโอกาสติดต่อกับท่านเสียแล้ว

การจากไปของท่านอาจารย์นับเป็นการสูญเสียนักปราชญ์ทางบูรพคดีศึกษาที่หาได้ยากของไทย
ยากที่สังคมไทยจะหาคนมีความรู้แตกฉานทางบาลีและสันสกฤตรวมทั้งไทยคดีศึกษาคลายอาจารย์

ขอให้ดวงวิญญาณของท่านอาจารย์จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

ดร.ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์

ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

Frey Amador